sele häbiks) — aluseks võetud Uue Testamendi (1715) ja Piibli (1739) tõlkele, kusjuures keelt on tunduvalt muudetud, H.-i kirde-eestilisi keelendeid asendatud harju- ja läänemaalistega, selle kõrval aga ka tolleaegsest rahvakeelest mõneski tükis tagasi, Stahli-aegse keele poole nihkudes ja keelevigu tehes. Suurtes joontes võetult jätkub ometi H.-i pühakirja ja katekismuse sõnastus tänapäevani, kuigi tema poolt normitud ja kindlustatud »parandatud kirikukeele« ortograafia suutis püsida ainult Ahrensini.

Riigi registratuur ja Liivi ülemkonsistooriumi arhiiv (nr. 15, 42) Rootsi riigiarhiivis; 8 kirja H.-i kohta Pärnu l. arhiivis, a. 1706 (okt.-dets.); 1 kiri H.-i kohta Läti riigiarh. (Liivim. õuekohtu aktid) 25. X 1706; *Nova Literaria Maris Balthici et Septentrionis* (1699), lk. 71; Uus Test. 1715, eesk., lk. b v^0, b_2; Rosenpl. Beitr. XVIII (1827), lk. 1—10 (Arwidson); Recke-Napiersky II; Beise I; Hupel, Nord. Misc. IV, 85-86, XXVII, 355; Ed. Ahrens, J. H., Der Schöpfer uns. ehstn. Kirchenspr. (1845); Napiersky, Pred.-Lex. III; Fr. Westling, Förarbetena till d. estn. öfversättn. af N. T. 1715 (1892), lk. 19, 34; V. Reiman, E. Piibli ümberp. lugu II (1890), 37—54, 102—11; SB GEG 1891, lk. 133—40 (K. A. Hermann); Lipp, Kir. ja har. l. I, 224—26, II, 1, 25—29; F. J. Wiedemann, Gramm. (1869), lk 5—6; Hermann, E. kirj. ajal., 117—42; Fr. Bienemann, Die Katastrophe d. Stadt Dorpat... (1902), 69—72; Post. 1902, nr. 283 (V. Reiman); Kampmann, Peaj. III, 189—98; Eesti Kultuura I (1911), lk. 257—59 (V. Grünthal).

A. S-te.

HUBEL, vt. **METSANURK.**

HUECK, Alexander v., anatoom ja muinasteadlane, sünd. 7. XII 1802 Tallinnas bürgermeister Adam Johann v. H.-i pojana. Õppis 1821—25 Tartu ülikoolis arstiteadust, sai a. 1826 *dr. med.* kraadi. 1827—30 jätkas H. õppimist Berliinis ja Heidelbergis ja määrati 1830. a. Tartu ülikooli anatoomiaprofessoriks. Tegi 1838. a. reisi läbi Liivimaa enne-veeuputusaegsete loomade luustikkude uurimiseks. 1838. a. oli üks Õp. E. S.-i asutajaist, 1841. a. sai selle esimeheks. Suri 28. VII 1842. a. — H.-i huvitasid m. s. antropoloogilised ja muinasteaduslikud küsimused. Tähtsaim muinasteaduslik töö: »Notizen über einige Burgwälle der Ureinwohner Liv- und Esthlands« (Verh. GEG I, lk. 48—67). Siis on temalt ilmunud ajakirjas »Inland« mitmed väiksemad kirjutised. H. tundis rohket huvi ka kohaliku põllutulunduse vastu. Selle tüsedama tulemusena ilmus pärast tema surma anonüümselt väljaantud suurem käsitlus »Darstellung der landwirtschaftlichen Verhältnisse in Esth-, Liv- und Curland« (1845). See töö avaldab üsna tõhusat kohalikkude agraarolude tundmist, põhineb peaasjalikult trükitud allikail, esitades neist väärtuslikke kokkuvõtteid, milledele autor juurde lisanud ka oma isiklikke tähelepanekuid ja ajaloolist traditsiooni.

Inl. 1842, nr. 32; Левицкій II.

H. M-a; H. Kr.

HUNFALVY, Paul, uuema võrdleva keeleteaduse rajaja Ungaris, sünd. 12. III 1810 ukj. Nagyszalók'is, surn. 30. XI 1891 ukj. Budapestis; oli advokaat, 1842. a.-st õigusteaduse-prof. Késmárk'i kolleegiumis, 1841 Ungari teaduste-akadeemia liige. 1853. a. alates teotses H. soome-ugri ja türgi keeleteaduse alal, avaldades rea töid, m. s. voguli ja ostjaki keele üle; n. n. ugri-türgi keelesõjas oli H. kindel ungari keele soome-ugri päritolu teooria pooldaja. 1869. a. reisis H. Eestis, võttis osa I Eesti laulupeost ja avaldas reisi tulemusena saksa (1874) ja ungari keeles raamatu »Reise in d. Ostseeprovinzen Russlands« (Utazás a Balt-tenger vidékein, Budapest, 1871), mille I osa just Eesti olusid käsitleb. Eesti ärkamisaja tegelastega oli H. kokkupuutumises ja kirjavahetuses.

Hunfalvy-Album (1912); Budapesti Szemle (1912); Magyar Nyelv IV.

E. V.

HUPEL, August Wilhelm, Balti kirjanik, keelemees ja publitsist, sünd. 25. II 1737 ukj. Buttelstedtis Saksi-Weimaris, õppis a. 1754 peale Jeena ülikoolis teoloogiat ning omandas juba nooreas valgustatud ilmavaate ja humaanse meelelaadi. A. 1757 tuli H. Baltimaale, saades Riias koduõpetaja koha. A. 1760 siirdus ta Äksi koguduse õpetajaks, kuid lahkus siit juba a. 1763, et minna Põltsamaa koguduse õpetajaks. Põltsamaal oli arst dr. P. E. Wilde a. 1766 trükikoja asutanud, mille Põltsamaa lossi omanik major Woldemar Johann von Lauw (vt.) a. 1770 ostu teel omandas, kuid mis küll juba 3 a. hiljemini ära põles. Sellega omas Põltsamaa neil ajul teatava haridusliku tsentrumi kuulsust, mida H.-i tegevus oma poolt aitas tunduvalt suurendada. Haruldase töövõimega ja mitmekesiste huvidega isikuna avaldas H. Põltsamaal elades ühe töö teise järgi, tõustes peagi XVIII a. s. kõige väljapaistvamate ja viljakamate Liivimaa autorite hulka. Kaua aa. kogus H. materjale oma »topograafiliste teadete« jaoks, saatis igale poole laiali küsimuslehti ja astus kokkupuutumisse oma ametivendade-pastoritega, aadlimeestega ja linnade literaatidega. Samuti asutas H. Põltsamaal lugemisringi, mida Riia kirjastaja ja raamatu-kaupmees J. F. Hartknoch raamatu-

Eesti biograafiline leksikon, 1926-1929, lk. 147